

OCENE IN POROČILA

Lexikon des Mittelalters, vierter Band, Lieferung 8 — 10. München und Zürich : Artemis Verlag, 1989.

Če smo pravilno šteli, je to že deseta ocena (zadnja v ZČ 43, 1989, 141), ki jo ZČ posveča enemu največjih projektov evropske medievistike. Torej, na zdravje! Drugače pa se z zadnjimi tremi snopiči četrtega zvezka, ki obsegajo gesla *Göss — Hildensee*, zaključuje po 12 letih (prvi snopič prvega zvezka je izšel 1977) prva polovica leksikona. Priznajmo si, da je to še večji razlog za slavlje kot naših deset ocen. Sicer pa nas, kot po navadi, leksikon tudi tokrat ne razočara in na svoj račun bodo prišli sladokusci različnih vrst. Kdor se naslaja nad *Henriki*, jih bo v 10. snopiču našel kar 149; *Hermanov* je samo 33 in *Gregorjev* 31. Ljubiteljem pravne zgodovine priporočamo gesla kot so npr. *Gottesfrieden*, *Gottesurteil*, *Grundherrschaft*, *Gut*, *Handfeste*, *Heerschildordnung*, *Heimfall* ali pa *Hexen*, *Hexerei*. Za cerkvenega zgodovinarja bodo prav gotovo zanimiva gesla *Gott*, *Gottesbeweise*, *Gottesdienst*, *Gral*, *Gratian*, *Gregor (Veliki)*, *Hagiographie* itd. Prof. Otorepca bodo razveselila gesla *Gotische Buchschrift*, *Halbunziale*, *Handschriften*, *Heraldik*; zlasti slednje je odlično. Ob geslih *Hafen*, *Handel*, *Handwerk*, *Hansa* pa hitreje utripne srce vsakemu pravemu gospodarskemu zgodovinarju. Skratka, podučimo se lahko o najrazličnejših stvareh, med drugim tudi o tem, da je npr. srednjeveški človek uporabljal konopljo (*Hanf*) za izdelavo vreč, jader ali vrvi, pa tudi za hašiš (omenjen pri Marcu Polu) in vedel za njegovo delovanje (o čemer poročajo arabski zdravniki).

Gledano z naše, bolj lokalne perspektive, smo tudi lahko zelo zadovoljni, saj je gesel, ki se tako ali drugače dotikajo našega prostora in zgodovine, kar nekaj. Začnimo kar s Sasom *Godescalcom*, benediktincem iz Orbaisa (avtor gesla L. Hödl), ki je bil zaradi svojega učenja o dvojni predestinaciji preganjan in se je nekaj časa (846—848) nahajal tudi na dvoru hrvaškega kneza Trpimira (rex Sclavorum, kakor ga imenuje) in nato v teološkem spisu De trina deitate opisal njegovo uspešno bojevanje z bizantinskimi dalmatinskimi mesti. Na žalost je ta dalmatinska epizoda njegovega življenja omenjena le z eno samo besedo. Kratko, a dobro geslo je posvečeno Kočevju in Kočevskemu (*Gottschee*, G. Hödl): od literature pa sta navedena samo B. Saria in W. Baum. Odlični poznavalec oglejske zgodovine H. Schmidinger (npr. Patriarch und Landesherr, Graz—Köln 1954) je napisal geslo o Gradežu (*Grado*), kamor je pred Langobardi leta 568 prebežal oglejski patriarh Pavlin I., njegov naslednik Elija pa ga je proklamiral za »Aquileia Nova«. V zvezi s tem geslom bi želeli opozoriti še na dva naslova, ki sta omenjena v seznamu literature in ki prostorsko daleč presegata samo geslo, tako, da sta zelo uporabna še za kaj, ne samo za zgodovino Gradeža. Prvega, *Bischofe und Bischofssitze im Ostalpen- und Donauraum vom 4. bis zum 8. Jahrhundert* (v: Die Bayern und ihre Nachbarn, Teil 1, Hgg. H. Wolfram, A. Schwarz, DAW 179, Wien 1985, str. 61—108), je prispeval H. Berg in je gotovo eden najboljših pregledov cerkvene organizacije v pozni antiki in na prehodu v zgodnji srednji vek v vzhodnoalpsko-obdonskem prostoru. Drugi, *Friaul im Frühmittelalter*, Diss. masch., Wien 1985, je obsežna doktorska disertacija H. Krahwinklerja, ki je na žalost še neobjavljena, je pa dosegljiva v Avstrijski nacionalni biblioteki in na Inštitutu za avstrijske zgodovinske raziskave na Dunaju. Schmidinger je seveda tudi avtor gesla o *Gregorju v. Montelongo*, oglejskem patriarhu v letih 1251—1269. Po stoletjih je bil to prvi Italijan, ki je postal oglejski patriarh. Čeprav si je zelo prizadeval za ponoven dvig moči patriarhata, se z njim definitivno začne tista pot navzdol, ki se je končala leta 1420 s propadom oglejske svetne oblasti. Usoda, ki se je napovedovala, se kaže tudi v tem, da ga je leta 1267 ujel in zaprl goriški grof Albert, odvetnik oglejske cerkve. Kot zadnje geslo 8. snopiča omenimo še tisto o štajerskem Gradcu (*Graz*; H. Ebner), ki je v zgodovino vstopil v drugi polovici 10. stoletja kot obmejni kastel Karantanske krajine.

V 9. snopiču naletimo najprej na geslo o koroški škofiji Krki (*Gurk*, H. Dopsch), ki je nastala po vzoru na nekdanje karantanske pomožne škofo in je bila prva salzburška »lastniška škofija« (1072); salzburški nadškof je imel namreč v okviru katoliške cerkve edinstveno pravico, da je krškega škofa sam določil, posvetil in investiral. Materialna podlaga nove škofije so bila bogata posestva ženskega samostana v Krki, ki ga je leta 1043 ustanovila *Hemma* (Ema), žena savinjskega krajišnika Viljema in sorodnica cesarja Henrika II. Geslo o njej najdemo v 10. snopiču in ga je prav tako napisal H. Dopsch. Med literaturo navaja tudi L. Hauptmannovo razpravo *Hema i Svetopuk*, Rad JAZU 255, 1936. Le obžalujemo lahko, da ni navedena še druga Hauptmannova razprava: *Grofovi Višnjegorski*, Rad JAZU 250, 1935, v kateri

je Hauptmann rekonstruiral ogromno posest Heminega rodu (ponatis karte gl. tudi v lažje dostopni Gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev II, Ljubljana 1980, 144—145). Vrnimo se na kratko v 9. snopič, kjer moramo omeniti še dve gesli. Prvo je namenjeno Habsburžanom (*Habsburger*, G. Scheibelreiter), sega pa samo do Friderika III. (torej do konca srednjega veka); drugo pa papežu *Hadrijanu II.* (R. Schiefer), ki ima nedvomne zasluge za uspešno misijonsko delo Metoda in je v našem zgodovinopisju znan predvsem po toliko diskutiranem pismu Rastislavu, Svetopolku in Koclju iz leta 869, s katerim naj bi dovolil slovansko bogoslužje (glej *Acta ecclesiastica Sloveniae* 7, 1985, 61 sl.).

V 10. snopiču prevladujejo Henriki. Omenimo jih le nekaj. Zadnji Luitpoldinec *Henrik III.* (A. Schmid) je bil v letih 976—978 in 985—989 koroški vojvoda, v letih 989—995 mu je sledil *Henrik II. Prepirljivec* (A. Schmid), drugače bavarski vojvoda (955—976 in 985—995). Koroški vojvode so bili tudi *Henrik III. Eppensteinski* (1090—1122), *Henrik V. Spanheimski* (1144—1161) in *Henrik VI. Tirolsko-goriški* v letih 1295—1335 (zadnja tri gesla je napisal H. Dopsch). S Koroško je po imenu povezan tudi Herman Koroški (*Hermannus de Carinthia*, H. L. L. Busard), ki je iz arabščine v latinščino prevedel številna dela, med njimi Evklidove *Elemente* in skupaj z Robertom iz Chestra opravil prvi prevod Korana v latinščino. Na žalost med 33 Hermani ni Celjana Hermana II., ki bi si to nedvomno zaslužil. Čisto na koncu omenimo še ime *Herranda v. Wildonie* (U. Schulze) iz 13. stoletja, štajerskega plemiča in stolnika (Truchsess), ki je bil poročen s hčerko Ulrika iz Lichtensteina in je tudi sam napisal nekaj viteških pesmi.

Peter Štih

Günter Weiss, *Das Ethnikon Sklabenoi, Sklaboi in den griechischen Quellen bis 1025, Glossar zur frühmittelalterlichen Geschichte im östlichen Europa*, Beihefte Nr. 5. Wiesbaden : Franz Steiner Verlag, 1988. 176 strani.

Glossar zur frühmittelalterlichen Geschichte im östlichen Europa je obsežen znanstven projekt, ki se je začel že leta 1973 in katerega cilj je v abecednem vrstnem redu zajeti vsa krajevna in osebna imena, ki se pojavljajo v zgodovinskih virih v določenem obdobju. Gre torej za izredno koristen pripomoček, a hkrati za zelo zahtevno in dolgotrajno delo, ki je pogojeno s skoraj nepregledno množino virov. Serija A objavlja latinska imena do leta 900. Doslej (do 1986) so izšli trije zvezki s skupno 20 snopiči, ki so obdelali imena od *Aba* do *Crocco*. V 7. snopiču 2. zvezka (1982) najdemo tudi zabeležene vse vire (z odgovarjajočimi pasusi), v katerih se pojavljajo imena *Carantana*, *Carantani*, *Carantania* (str. 305—331). To nemajhno delo je opravil Klaus Bertels (skupaj z Renate Möhlenkamp), iz njega pa mu je kasneje zrasla odlična in obsežna razprava *Carantania, Beobachtungen zur politisch-geographischen Terminologie und zur Geschichte des Landes und seiner Bevölkerung im frühen Mittelalter, Carinthia I*, 177, 1987. Serija B obravnava grška imena do leta 1025. Doslej (1986) so bila v dveh zvezkih (16 snopičev) obdelana imena *Aaron* — *Armeniakon* tema. Poleg teh dveh serij naj bi bila v pripravi tudi serija C, ki naj bi obravnavala slovanska imena. Vendar pa se je pri delu na *Glosarju* pokazala nuja, opraviti nekatera predдела, ki so sploh omogočala uspešno nadaljevanje projekta in pripravo posameznih gesel. Nekatera teh preddel so bila zaokrožena, da so lahko izšla v posebni, »stranski« seriji (Beihefte) *Glosarja*. V tem okviru je doslej izšlo pet zvezkov: *W. Schule, Bibliographie der Übersetzungen griechisch — byzantinischer Quellen*, 1982; *R. Mihajličić, L. Steindorff, Namentragende Steininschriften in Jugoslawien vom Ende des 7. bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts*, 1982 (za oba zvezka glej oceno R. Bratoža v *ZČ*, 37, 1983, 255 sl.); *N. Henkelmann, A. Ludat, Namenregister zu Miklosich-Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi Vol. IV und V*, 1986; *V. Đurić, A. Tsitouridou, Namentragende Inschriften auf Fresken und Mosaiken der Balkanhalbinsel vom 7. bis 13. Jahrhundert*, 1986 in zvezek, ki ga predstavljamo.

Ta vsebuje v kronološkem redu — od poročila *Prokopija* k letu 512 do neke vesti iz *Vita Lazari* iz 1005/12 — vse bizantinsko-grške tekste, v katerih se v različnih oblikah pojavlja ime Slovani. Niso pa obravnavana tista slovanska plemena, ki niso izrecno označena kot slovanska. Delo je vzorno opravljeno in sam pripravljalec gradiva G. Weiss pravi v uvodu, da se je težilo k popolnosti. Vsak citat vira je opremljen še s kratkim nemškim registrom in seznamom osnovne literature, ki omogoča nadaljnje poglobljanje v problematiko. Uvodoma stojita seznama virov (z navedbo izdaje) in literature. Slednji seznam obsega v obliki izbrane bibliografije sto naslovov, ki so izšli po letu 1945 in omogočajo nadaljnji študij. Naslovov jugoslovanskih avtorjev (zlasti iz Beograda) je v tem seznamu kar nekaj, od Slovencev pa samo B. Grafenauer (Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov, *ZČ* 4, 1950; *Proces doseljavanja Slovena na zapadni Balkan i u istočne Alpe*, Posebna izdanja ANU BiH 12, 1969)